

ХАЛІМАН М.А.

аспірант кафедри філософії

Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

e-mail: merythai@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТИПОЛОГІЇ СВІТОГЛЯДУ

Анотація

Стаття присвячена критичному розгляду типології світогляду, на основі якого пропонується загальна класифікація типів світогляду. Дається стисла характеристика основних типів світогляду з урахуванням їхніх загальних та специфічних рис. Автором виділено та проаналізовано міфологічний, релігійний, художньо-мистецький та філософський типи світогляду. Доводиться особлива теоретична досконалість філософського типу світогляду внаслідок його рефлексивності та (само)критичності. Робиться спроба окреслити найбільш продуктивні засоби подальшої розробки досліджень типології світогляду.

Ключові слова: світогляд, типи світогляду, світоглядна організація, функції світогляду, духовне виробництво.

Незважаючи на природне бажання людини знайти для своїх дій у цьому світі надійний (тобто, незмінний і непохитний) орієнтир у вигляді відповідного світогляду, ці спроби пошуку (неможливого) «останнього та єдино вірного» світогляду приречені на перегляд і, в разі потреби, на зміну згідно з потребами розуму і невпинним змінам у світі – як будь-яка справжня істина, гераклітівське «все тече, все змінюється» залишається сьогодні ані трохи не менш істинним, аніж раніше і будь-коли. Ця мінливість речей і спонукає нас в черговий раз замислитися над світоглядною проблематикою: в даному випадку – над тим, яким чином розвивалися спроби теоретичного осягнення світогляду через розробку його типології, в якому стані перебувають сучасні дослідження типології світогляду, які напрямки цих досліджень, на наш погляд, мають найбільший евристичний потенціал, і чому саме ми так вважаємо. Саме ці питання і окреслюють наше *поле досліджень* у даній статті, та формують у своїй сукупності її *загальну мету* – усвідомлення основних трендів філософського осягнення світоглядної проблематики на основі критичного розгляду існуючих варіантів типології світогляду.

Проблематика типології світогляду відноситься до категорії питань, які незмінно привертала до себе суттєву дослідницьку увагу. Якщо згадати основні, найбільш важливі роботи вітчизняних дослідників, що сформували концептуальну мережу досліджень типології світогляду (а на все інше просто немає місця у межах формату статті), то слід вказати на праці [1; 2; 4; 7]. Не оминають увагою зазначену проблематику і закордонні фахівці з гуманітарних та соціальних наук [3; 10-12].

Отже, *сучасний стан досліджень* світоглядної типології може бути охарактеризований як такий, що, незважаючи на вражаючу розвиненість (що виражається, зокрема, як у кількості окремих досліджень, так і у різноманітті дослідницьких методологій, які в цих дослідженнях використовуються), продовжує активно розвиватися – як в напрямку проведення case studies, сфокусованих на поглибленому вивченні окремих типів світогляду (див. далі. – М.Х.), так і тих, що, навпаки, тяжіють до виходу за межі дослідження окремих типів світогляду, ставлячи собі за мету синтезування загальної світоглядної типології. З певним ступенем схематизму можна стверджувати, що в той час як перші (case studies) притаманні переважно конкретним наукам соціогуманітарного профілю (соціальна психологія, культурна антропологія, етнологія, релігієзнавство, та ін.), то останні (узагальнюючого спрямування) надихаються філософським імпульсом і розвиваються, зазвичай, в межах тієї чи іншої галузі прикладної філософії (етика, соціальна філософія, філософія історії, політична філософія, та ін.). Саме друга група досліджень стане для нас у даній статті переважним предметом уваги.

Світогляд як одна з найбільш інтегральних категорій людського буття має загальнолюдський характер. На конкретно-історичному рівні розгляду це означає величезну різноманітність його проявів (залежно від його приналежності до тієї чи іншої історичної епохи, до певної культури, а в межах останньої – ще більш детально та визначено – до тієї чи іншої субкультури, з урахуванням морально-ціннісної спрямованості, а також ступеню усвідомлення і світобачення, та ін.). Очевидно,

що без чітких критеріїв, за якими можна було б проводити систематизацію всіх можливих світоглядних орієнтацій, будь-яка спроба їхнього розгляду буде неповною і недосконалою. Такими класифікаційними критеріями можуть виступати, зокрема:

– *носій (суб'єкт) світогляду* (індивідуальний, колективний, груповий, національний, регіональний, загальнолюдський);

– *рівень світоглядного усвідомлення* (неусвідомлений, частково усвідомлений, буденний, філософський);

– *історична епоха світогляду* (архаїчний, античний, середньовічний, ренесансний, новочасовий (модерний), постмодерний);

– *морально-ціннісна світоглядна домінанта* (егоїстичний, альтруїстичний, цинічний, гуманістичний, шовіністичний, релігійно-фундаменталістський, ліберально-демократичний, та ін.).

Навіть таке схематичне наведення (яке в жодному разі не претендує на повноту охоплення) можливих класифікаційних принципів і відповідних типологічних розподілів (знову ж таки, лише частково згаданих) дає уявлення про складність і масштаб подібного наміру.

Приймаючи до уваги вищесказане, ми схилиємося до того, щоб приєднатися до точки зору, яку розділяє переважна більшість сучасних дослідників, а саме: уся величезна кількість різноманітних втілень конкретних світоглядних позицій може бути розподілена між чотирма великими групами, що представляють основні типи світогляду, а саме – 1) міфологічний світогляд, 2) релігійний світогляд, 3) художньо-мистецький світогляд, і 4) філософський світогляд [6, с. 33-40; 8, с. 13-15]. Отже, розглянемо кожен з них послідовно.

Міфологічний світогляд.

Цей тип світогляду є найбільш архаїчним порівняно зі всіма іншими основними історичними типами світогляду: «Міф є історично першою формою самосвідомості, котра відокремилася від практики» [8, с. 14]. Для міфологічного світогляду притаманні наступні *характерні риси* [8, с. 14]:

1) *антропоморфізм*, тобто ототожнення природних сил з людськими, перенесення на природні істоти, явища та процеси суто людських рис, одухотворення природи. Уособлення сил природи знайшло зокрема вираз у міфологічних оповіданнях (особливо у грецькій міфології, для якої притаманна наскрізна тенденція представляти усі події та сюжети у вигляді історій, що трапляються з культурними героями людської природи та людиноподібними богами, що репрезентують сили природи);

2) *тотемізм*, тобто усвідомлення роду як колективної особи, переконаної у наявності спільного предка. Якщо антропоморфізм пов'язаний зі схильністю міфологічної свідомості до одухотворення природи, тотемізм постає, навпаки, протилежною тенденцією до «оприроднення», натуралізації людини та людської історії, знаходження витоків людини та всього суспільного устрою у природному порядку;

3) панування *циклічної моделі історичного часу*, яка обумовлена відсутністю чіткого розподілу часових модусів (минуле, теперішнє, майбутнє), а також оберненістю міфологічної свідомості у минуле, коли бажане майбутнє репрезентується у вигляді «втраченого раю», «золотого віку», та інших образів минулого, які сприймаються як ідеальні втілення людського устрою;

4) *анімізм*, тобто одухотворення усього суцього. Це «олюднення» природи постає розширенням антропоморфічної тенденції (див. п. 1) та є наслідком нерозчленованості буття на суб'єкт та об'єкт, нероздільності людини і космосу, людини і природи (що, у свою чергу, означає, що у міфологічному світогляді домінує світовідчуття). Такий стан справ може бути асоційований із «дитинством» людства, і цій стадії відповідає міфопоетична форма світогляду.

Релігійний світогляд.

Порівняно з міфологічним світоглядом, релігія представляє більш пізню і зрілу стадію світоглядної свідомості. Для цього типу світогляду притаманне своєрідне «*подвоєння світів*» на земний та трансцендентний (тобто, той, що знаходиться поза межами земного світу): «В релігійній свідомості вже чітко розділяються суб'єкт і об'єкт, а отже, долається характерна для міфу неподільність людини й природи і закладаються основи проблематики, яка стане специфічною для філософії. В релігії ідея відділяється від матерії і навіть протиставляється їй. Світ роздвоюється на духовний та тілесний, земний і небесний, горний і дольний, природний і надприродний» [8, с. 14]. У той час, як для релігійної свідомості, вирішальні для людської долі події відбуваються в ноуменальному (тобто поза-природному, потойбічному) світі, міфологічна свідомість розташовує всіх своїх персонажів і всі свої колізії у світі феноменальному (тобто природному) [8, с. 15]. Головним способом осягнення буття в релігії виступає *релігійна віра* [8, с. 15], тобто безпосередня і безумовна переконаність людини в існуванні надприродних сил, які визначають долю світу

природного та всіх подій, що у ньому трапляються. Отже, будь-які життєві обставини сприймаються у межах релігійного світогляду як відображення і наслідки первісних подій і обставин світу надприродного, який має для релігійно-орієнтованої свідомості цілковитий і безсумнівний пріоритет.

Ще однією характерною особливістю релігійного світогляду є його *практицизм*: «Другою особливістю релігійного світогляду є його практичність, оскільки віра без справ мертва. А в зв'язку з цим віра в бога та надприродний світ взагалі викликає своєрідний ентузіазм, тобто життєву енергію, яка надає розумінню цього світу життєвого характеру» [8, с. 15]. Але не слід вважати, що світовідчуття безроздільно домінує у релігійній свідомості, подібно тому, як це було встановлено нами раніше для міфологічної свідомості, – на відміну від останньої, релігійна свідомість передбачає досить добре розвинуті уявлення про релігійні ідеї та поняття (які є водночас предметом і продуктом теологічних міркувань), а це означає, що релігійний світогляд має, окрім світовідчуття, ще й досить розвинене світорозуміння: «В релігії поряд із світовідчуттям добре розвинене світорозуміння, тобто є релігійна ідея, яка обґрунтовується теологами. Але в тому й полягає особливість і привабливість релігійного світогляду, що в ньому ідея пройнята своєрідно екзальтованим почуттям, вона переживається і підживлює віру» [8, с. 15]. Таким чином, гармонічне поєднання почуттів та розуму, матеріального та ідеального складає особливість релігійного світогляду і слугує його практичній спрямованості.

Художньо-мистецький світогляд.

Цей тип світогляду «запозичує» окремі риси обох попередніх типів: від першого (міфологічного) – схильність до створення поетичних оповідань, вражаючих своєю яскравою образністю та вільним польотом художньої фантазії, для якої різниця між реальним та уявним, між можливим та неможливим втрачає сенс; від другого (релігійного) – загострене відчуття реальності надприродного світу, який використовується художньою інтуїцією як безцінне і бездонне джерело мистецького натхнення та художніх образів. Але, на відміну від першого (міфологічного), художньо-мистецькому світогляду в цілому притаманний більш свідомий характер (зокрема, щодо власної обмеженості певними культурно-стильовими конвенціями та умовностями); а на відміну від другого (релігійного типу), художній світогляд не претендує на надання людині незмінного морально-етичного та віросповідного канону, а скоріше, на те, щоб сформулювати у неї особливу чутливість до прекрасного і незвичайного навіть у самому непомітному і буденному.

Отже, як форма певної світоглядної організації, художньо-мистецький тип вирізняється відносною помірністю власних домагань (порівняно з першими двома типами світогляду), які обмежуються здебільшого культивуванням в людині гуманності та актуалізацію співпричетності до вищих сил трансцендентної реальності через художню творчість.

Художньо-мистецький світогляд перебуває у динамічному зв'язку з іншими сферами духовного виробництва. Окрім згаданих міфології та релігії, вагоме місце у цьому ряду займає також і філософія. Питання взаємовпливу естетично-художньої та філософської форм світогляду вже не перше десятиріччя привертає до себе стійкий дослідницький інтерес як в Україні, так і за її межами: як зазначає один із вітчизняних дослідників світоглядної проблематики сучасної художньо-філософської прози, «літературознавці та філософи ХХ ст. виявили закономірності взаємовпливу літератури та філософії, які склали досить міцне підґрунтя для подальшого дослідження зазначеної проблеми з позиції глобальної інтерреляції сучасних гуманітарних наук. А саме: дослідження взаємозв'язку філософії, історії, лінгвістики та літератури не тільки допомогли з'ясувати, як зі строкатого матеріалу духовної культури формується філософське знання, але і як у зворотному напрямі відбувається вплив філософських концепцій та ідей на інші галузі культури» [5, с. 17]. Таким чином, заради якомога більш повного і адекватного усвідомлення комплексної світоглядної проблематики, необхідно завжди мати на увазі складні та взаємні зв'язки між окремими її різновидами: міфологічним, релігійним, художньо-мистецьким та, нарешті, філософським. Піддавши стислому розгляду всі попередні типи світогляду, охарактеризуємо основні риси останнього з них.

Філософський світогляд.

Нарешті, філософський світогляд представляє найбільш усвідомлений та водночас найбільш узагальнений тип світоглядної організації. Як зазначає дослідник, «історично так склалось, що саме філософія була тією колицкою, з якої виростили і наука, і мистецтво, і мораль, і право і набули статусу особливих проявів людського духу та практики життєдіяльності людини і суспільства» [8, с. 15]. Цей фундаментальний і синтетичний характер філософського типу світогляду робить останній особливо важливим для вивчення.

Філософія акумулює свій світоглядний досвід у системі власних проблем, питань, а також спроб їхнього розв'язання, які «конденсуються» у відповідній системі філософських *знань*:

«Філософське знання – це знання «єдиного в усьому», воно відрізняється від знання окремих речей. Філософія характеризується тим, що в її межах усвідомлюються ті засоби, завдяки яким людина опановує світ, і специфіка її врешті-решт зводиться до того, що спрямованість до дослідження свідомості, тобто рефлексія стає для неї основним змістом і метою. У цьому розумінні філософське опанування дійсності виявляється у здійсненні рефлексії суспільством відносно свого буття, що у багато чому охоплюється поняттям мудрості» [6, с. 27-28]. Ця система знань містить в собі онтологічні, гносеологічні, аксіологічні, етично-моральні, логічні, естетичні та культурно-антропологічні теоретично-практичні доробки, що вносили явища духовного життя людини, тобто вже більше ніж дві з половиною тисячі років. Враховуючи інтенсивність духовних пошуків та їхню тривалість, можна собі уявити, наскільки багатою й величезною виявляється ця скарбниця сьогодні.

Але, як вже було з'ясовано нами раніше, значущість світогляду полягає не тільки і не стільки у знаннях, до яких він апелює і якими він оперує, а перш за все у тих цінностях і практичних настановах, які він надає людині, допомагаючи їй тим самим реалізувати її людську сутність та її призначення. Повною мірою це стосується й філософського світогляду. Останній відіграє виключно важливу роль у розбудові кожної окремої людської особистості та соціуму в цілому, завдяки виконанню ним низки *функцій* [6, с. 17-19]:

– *гуманістичної*, тобто філософія як теоретичний світогляд «допомагає осмислити життя, знайти його сенс та зміцнити свій дух... протистояти техніцизму, тоталітаризму та сцієнтизму, розкрити людині форму вільної людяності, де особистість покликана бути щасливою серед собі подібних»;

– *соціально-аксіологічної*, тобто філософський світогляд допомагає сформувати базові уявлення про цінності та суспільні ідеали, а також за допомогою інтерпретаторської та критичної роботи «виявити і розкрити протиріччя, невідповідності між прийнятою системою понять та цінностей та тим змістом, який у них привносить новий етап розвитку світової історії»;

– *культурно-виховної*, тобто філософія «сприяє формуванню в людини важливих якостей культурної особистості: орієнтації на істину, правду, доброту... дає людям загальну мову, вона виробляє в них єдині загальнозначущі уявлення про основні цінності життя, створює єдине комунікативне поле без бар'єрів»;

– *пояснювально-інформативної*, тобто «філософія, як і наука взагалі, виступає тією складною інформаційною системою, яка здатна збирати, аналізувати та переробляти інформацію з метою отримання нової інформації».

Отже, вищенаведені міркування спонукають нас до висновку, що філософія репрезентує найбільш розвинений тип світогляду. В цьому, зокрема, полягає особливість філософії, яка у практичному відношенні відіграє для людини виключно важливу роль, а саме – бути найбільш досконалим (наскільки це взагалі можливо у кожному конкретному випадку) засобом орієнтації людини в універсумах її зовнішнього та внутрішнього світів, дозволяючи зберігати високий смисл буття і його «пастуха» – тобто, саму людину [9, с. 202].

Нарешті (the last but not the least), вважаємо за необхідне зробити особливий наголос на важливості врахування *комунікативного виміру* будь-якого типу світогляду: оскільки останній завжди є мабуть найбільш узагальненою (хоча й водночас конкретною, співвіднесеною з певним суб'єктом – індивідуальним чи колективним) формою вираження взаємозв'язку («людина-світ», або «мікрокосм-макрокосм»), то цілком природно, що категорія «відношення» (людини до іншої людини, або до Абсолюту, або до світу) виявляється фундаментальною і конститутивною для практичної розбудови та/або теоретичного моделювання будь-якого світогляду. Тому ми вважаємо, що саме комунікативні підходи до світогляду заслуговують на першочергову увагу його подальших дослідників, і мають, мабуть, найбільш багатообіцяючий евристичний потенціал.

Список посилань

1. Андрієнко О.В. Світоглядні універсалиї демократичного суспільства : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03 : захищ. 27.03.14 / Олена Володимирівна Андрієнко. – К., 2014. – 36 с.
2. Бойченко М.І. Ціннісні і функціональні аспекти застосування системного підходу у соціальному пізнанні (філософська концептуалізація) : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03 : захищ. 28.05.12 / Михайло Іванович Бойченко. – К., 2012. – 32 с.
3. Гирц К. Інтерпретація культур / Пер. с англ. – М.: РОССПЭН, 2004. – 560 с.
4. Кривега Л.Д. Світоглядні орієнтації особи в умовах трансформації суспільства : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03 / Людмила Дмитрівна Кривега. – Університет внутрішніх справ МВС України, Харків, 1999. – 17 с.

5. Матійчак А.А. Світоглядна проблематика художньо-філософської прози ХХ ст. // Питання літературознавства. – 2005. – Вип. 12 (69). – С. 16-22.
6. Подольська Є.А. Філософія. Підручник. – К.: Фірма «Інкос», Центр навчальної літератури, 2006. – 704 с.
7. Самчук З.Ф. Світоглядні основи соціально-філософського дослідження ідеології: проблема критеріїв та пріоритетів вибору : автореф. дис. ... докт. філос. наук : 09.00.03 : захищ. 25.03.10 / Зореслав Федорович Самчук. – К., 2010. – 39 с.
8. Філософія : Навч. посіб. – 3-тє вид., стер. / Л.В. Губерський, І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко та ін.; За ред. І.Ф. Надольного. – К.: Вікар, 2003. – 457 с.
9. Хайдеггер М. Письмо о гуманизме // Время и бытие: Статьи и выступления. – М.: Республика, 1993. – С. 192-220.
10. MacDonald D. Connections between Relational Theologies, Personalism, and a Natural Systems Worldview // Journal of Psychology and Christianity, 2014. – vol. 33, no. 3. – pp. 203-211.
11. Orr M. What Is a Scientific Worldview, and How Does It Bear on the Interplay of Science and Religion? // Journal of Religion & Science *Zygon*, 2006. – vol. 41, no. 5. – pp. 435-444.
12. Rohan M.J. A Rose by Any Name? The Values Construct // Personality and Social Psychology Review, 2000. – vol. 4, no. 3. – pp. 255-277.

References

1. Andrienko O.V. Svitogljadni universalii demokratychnogo suspilstva : avtoref. dis. ... d-ra filoz. nauk : 09.00.03 : zahysch. 27.03.14 [Worldview universals of democratic society] / Olena Volodimirivna Andrienko. – K., 2014. – 36 s.
2. Boychenko M.I. Cinnisni i funkcionalni aspekty zastosuvannya systemnogo pidhodu u socialnomu piznanni (filosofska konceptualizacija) : avtoref. dis. ... d-ra filoz. nauk : 09.00.03 : zahysch. 28.05.12 [Value and functional aspects of the implementation of system approach in social cognition] / Michailo Ivanovich Boychenko. – K., 2012. – 32 s.
3. Girtz K. Interpretacia kultur [The interpretation of cultures] / Per. s angl. – M.: ROSSPEN, 2004. – 560 s.
4. Krivega L.D. Svitogljadni orientacii osoby v umovah transformacii suspilstva : avtoref. dis. ... d-ra filoz. nauk : 09.00.03 [Worldview orientations of a person in the conditions of society transformation] / Ljudmila Dmytrivna Krivega. – Universitet vnutrishnih sprav MVS Ukrainy, Charkiv, 1999. – 17 s.
5. Matiychak A.A. Svitogljadna problematika hudozhnyo-filosofskoi prozy XX st. [Worldview problematic of the artistic and philosophical prose of the XX cent.] // Pytannja literaturoznavstva. – 2005. – Vyp. 12 (69). – S. 16-22.
6. Podolska E.A. Filosofija. Pidruchnyk [Philosophy. Textbook]. – K.: Firma «Інкос», Centr navchalnoi literatury, 2006. – 704 s.
7. Samchuk Z.F. Svitogljadni osnovy socialno-filosofskogo doslidzhennja ideologii: problema kriteriiv ta prioritetiv vyboru : avtoref. dis. ... d-ra filoz. nauk : 09.00.03 : zahysch. 25.03.10 [Worldview foundations of social-philosophic investigation of the ideology: the problem of selection criteria and priorities] / Zoreslav Fedorovich Samchuk. – K., 2010. – 39 s.
8. Filosofija : Navch. Posib. – 3-te vyd., ster. [Philosophy : Tutorial. – 3d ed., ster.] / L.V.Guberskiy, I.F.Nadolnyy, V.P.Andrushenko ta in.; Za red. I.F.Nadolnogo. – K.: Vikar, 2003. – 457 s.
9. Haidegger M. Pismo o gumanizme [The letter on humanism] // Vremja i bytie: Statji i vystuplenija. – M.: Respublika, 1993. – S. 192-220.
10. MacDonald D. Connections between Relational Theologies, Personalism, and a Natural Systems Worldview // Journal of Psychology and Christianity, 2014. – vol. 33, no. 3. – pp. 203-211.
11. Orr M. What Is a Scientific Worldview, and How Does It Bear on the Interplay of Science and Religion? // Journal of Religion & Science *Zygon*, 2006. – vol. 41, no. 5. – pp. 435-444.
12. Rohan M.J. A Rose by Any Name? The Values Construct // Personality and Social Psychology Review, 2000. – vol. 4, no. 3. – pp. 255-277.

ХАЛИМАН М.А.аспірант кафедри філософії
Запорозького національного університету (г. Запорозьке, Україна)
e-mail: merythai@gmail.com**ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ТИПОЛОГИИ МИРОВОЗЗРЕНИЯ****Аннотация**

Статья посвящена критическому рассмотрению типологии мировоззрения, на основании которого предлагается общая классификация типов мировоззрения. Дается краткая характеристика основных типов мировоззрения с учетом их общих и специфических черт. Автором выделены и проанализированы мифологический, религиозный, художественно-артистический и философский типы мировоззрения. Обосновывается особое теоретическое совершенство философского типа мировоззрения вследствие его рефлексивности и (само)критичности. Делается попытка наметить наиболее продуктивные средства дальнейшей разработки исследований типологии мировоззрения.

Ключевые слова: мировоззрение, типы мировоззрения, мировоззренческая организация, функции мировоззрения, духовное производство.

KHALIMAN M.Doctoral Student of Philosophy Department of
Zaporizhzhya National University (Zaporizhzhya, Ukraine)
e-mail: merythai@gmail.com**PROBLEMS OF RESEARCHING THE TYPOLOGY OF WORLDVIEW****Summary**

The article is devoted to the critical consideration of the worldview typology.

As it follows from a brief review of the contemporary scientific literature on the research topic, there are many typologies of worldview which can be distinguished depending on the criterion lying behind such a choice for classification (e.g. the subject of worldview, the level of worldview consciousness, historical epoch of worldview, moral-axiological worldview dominant). Trying to avoid such a fragmentation of the approaches towards worldview typology, in order to get a more comprehensive understanding of the problem, a common classification of the worldview types is proposed on the base of unified association of the most influential works in the corresponding research realm.

A brief characteristic to the main types of worldview is given, taking into account their common and peculiar features. The mythological, religious, artistic and philosophical types of worldview were identified and analyzed. The proposed classification should not be understood as being purely diachronic or related to particular 'pure' worldview types, but rather as a common theoretical model in which all the rest theoretical perspectives regarding worldview types are merged into particular kind of unity.

The main features of the mythological type of worldview are the anthropomorphism, totemism, animism, as well as the domination of the cyclic model of historical time. The main features of the religious type of worldview are the "splitting the worlds" (into the phenomenal and noumenal), religious faith as the main way of conceiving the life, a peculiar pragmatism based on the harmonious combination of perception the world and its understanding (within the framework of religious world picture). The main features of the artistic type of worldview are the propensity to poetic narratives, vivid imagery, aggravated perception of reality of a supernatural world, focus on cultivating a special sensitivity to the beautiful and unusual (even in the most ordinary things). The main features of the philosophical type of worldview are the accumulation of worldview experience into the system of philosophical knowledge, humanism, social and axiological intentions, orientation towards truth, goodness and beauty.

A particular theoretical perfection of the philosophical worldview is justified due to its reflexivity and (self-) criticism. Philosophy as a theoretical and existential ground for the philosophical worldview plays an exceptional role in the human ability to be "the shepherd of Being" (M.Heidegger) by giving to him a means of orientation within his inner and external world using his own consciousness and ability of theoretical thinking.

Finally, an attempt is made to outline the most productive means of a further elaboration of the researches of worldview typology. A special importance of the investigation of the communicative dimension of any kind of worldview is highlighted due to the exceptional and fundamental significance of the concept of 'relation' for any type of worldview and its possible comprehension within corresponding theoretical models.

Keywords: worldview, types of worldview, worldview arrangement, functions of worldview, spiritual production.

УДК 130.2:111.84:398.21

НАСЄДКІНА О.О.

аспірант кафедри філософії
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
e-mail: miss.nasedkina@mail.ru

СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТУ КАЗКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕФЛЕКСІЇ ЇЇ СВІТОГЛЯДНИХ ПРОЕКЦІЙ

Анотація

Дослідження концепту казка можливе в умовах розкриття його мовного та філософського аспектів, які діалектично взаємопов'язані. Текст казки слід розглядати як гіпертекст, враховуючи сукупність смислів морального, релігійного, побутово-соціального контексту. Мовний аспект включає в себе аналіз художніх тропів, філософський – інтерпретацію смислів. Як казка не існує без Слова в його широкому розумінні, так і смисли казки можна зрозуміти, виходячи із змісту її нарративу. Останній слід розглядати крізь призму людських світоглядних проєкцій чуттєво-раціонального осмислення світу. В статті даються лінгвістичні та філософські підходи до поняття концепт, а також досліджуються складові концепту казка.

Ключові слова: концепт, поняття, семантичне поле, художні тропи, смисл, рефлексія, інтерпретування.

В умовах ХХІ століття виникає нагальна потреба в переосмисленні концепту *казка*: її смислоутворюючий феномен (метафоричний код смислів) розкритий недостатньо. Дослідники аналізували або соціокультурні функції казки та філософсько-культурний контекст концепції В.Я. Проппа [12], або виокремлювали певні концепти казки як текстоутворюючі елементи [15]. Згадана стаття розглядає концепт *казка*, на відміну від історико-культурних та структурно-морфологічних підходів, як єдність своїх мовно-філософських властивостей. **Актуальність статті** полягає в філософському аналізі семантичних полей концепту *казка* (зокрема, кольористичного, цифрового, метафоричного) у зв'язку зі спробою розкриття філософської концептосфери казки як поняття.

Мета данного дослідження – виявити семантичне поле концепту *казка* на мовному рівні (контекстуальні художні тропи) і філософському рівні (концептосфера смислів, вкладених у простір гіпертексту), а також коротко показати особливості філософської рефлексії світоглядних проєкцій концепту *казка*. Унікальність концепту *казка* полягає в тому, що його лінгвістичний та філософський аспекти взаємопов'язані, і їх слід розглядати в діалектичній єдності. Тоді як слова в їхньому графічному зображенні утворюють форму тексту, сукупні значення слів (однак, не в їхньому простому складенні) представляють зміст тексту, який часто виходить за межі слів завдяки смислам, які вкладаються в слова.

Сучасна логіка розглядає поняття «концепт» як цілісну сукупність властивостей об'єкта. Є.С. Кубрякова визначає концепт як одиницю ментальних ресурсів свідомості людини, як оперативну одиницю пам'яті, ментального лексикону, загалом усєї картини світу, яка відображується психікою [9]. І.Т. Касавін вважає, що концепт – одиниця мовленнєвого висловлення, яка є логічно смисловим компонентом семантичної структури висловлення. Концепт характеризує акт розуміння та результат комунікації [4]. Г.Н. Бабич описує концепт як узагальнене відображення в людській свідомості ознак об'єктивної реальності [1].

Філософська енциклопедія називає концепт актом схвачування смислів речі в єдності мовленнєвого висловлювання. В.В. Красних розглядає концепт як результат раціонально-емоційного